

SKRIFTLIG FRÅGA TILL STATSRAÅD

Från Riksdagsförvaltningen
2024-10-16
Besvaras senast
2024-10-23 kl. 12.00

Till arbetsmarknads- och integrationsminister Mats Persson (L)

2024/25:191 Utvecklingen av arbetsvillkoren inom bärplockningen

Under flera års tid har thailändska migrantarbetare, anställda av thailändska bemanningsbolag och sysselsatta säsongsvist på uppdrag av svenska bärffretag, utsatts för oacceptabel exploatering. Vänsterpartiet har i riksdagen krävt politiskt ansvarstagande, i skriftliga frågor till både sittande och föregående regering (exempelvis 2022/23:265 av Ciczie Weidby och 2019/20:279 av Ali Esbati).

De huvudsakliga inslagen i exploateringen har bestått i att bärplockarna tvingats skuldsätta sig för att kunna betala dels resor, dels avgifter relaterade till rekryterings- och tillståndsprocessen. Väl i Sverige har de sedan jobbat med så kallade dubbla kontrakt – det vill säga att på papperet har de avlönats enligt kollektivavtal, men i verkligheten har de fått en ersättning utifrån en modell där denna baserats på mängden plockade bär och vad de svenska bärffretagen velat betala för dessa. De dubbla kontraktet har tryckt ned lönen ytterligare för dem som får sämst betalt. I genomsnitt har arbetsdagarna legat på 12-timmars pass, 7 dagar i veckan, helt i strid med både lagar och avtalade regler.

Skandalerna har varit många: Bärplockare som lurats på löner, som kommit hem skuldsatta och som på andra sätt farit illa. Det har också handlat om företagsbilar som inte varit besiktigade, smutsiga förläggningar, brist på mat och så vidare. Fall av människohandel har uppdagats.

I år har bärbranschen genomgått en större förändring. Mängden bemanningsanställda bärplockare har minskat radikalt, från 5 372 plockare år 2023 till endast 1 176 i år, enligt Skatteverket. Betydligt tuffare kontroller från myndigheterna är huvudorsaken. Migrationsverket har i flera fall konstaterat att bärffretag som ansökt om arbetskraftstillstånd tidigare inte har stått för ersättningar och villkor i enlighet med kollektivavtalet. Detta har fått till följd att merparten av bärffretagen inför årets säsong fick avslag på sina ansökningar. Endast ett företag fick i år tillstånd att använda sig av thailändska plockare.

Upprensningen i branschen har betytt att många av de värsta avarterna försvunnit. Fusk med dubbla kontrakt har upphört eller åtminstone kraftigt begränsats. I år har samtidigt kollektivavtalen fått mindre betydelse eftersom den statliga lönenivån för arbetskraftsinvandrare har varit högre än nivån i avtalen.

Att oseriösa aktörer inte beviljats tillstånd har varit bra. Bärföretagens affärsmodell har byggt på att Sverige inte bara importerat thailändska bärplockare utan också thailändska arbetsvillkor. Det har bidragit till att befästa branschen som oseriös, präglad av stor otrygghet och utsatthet för plockarna.

Vissa kvarvarande missförhållanden har trots detta uppdagats. Det har främst handlat om orimligt långa arbetsdagar och om att arbetarna fått jobba även på söndagar. Arbetsmiljöverket ger nu det för i år enda kvarvarande anställande bärföretaget hård kritik och hävdar att de thailändska bärplockarna jobbat minst 12 timmar per dag.

Trots att mycket gått i rätt riktning konstaterar Vänsterpartiet att risken är stor för att missförhållanden som länge präglat branschen återkommer med förnyad kraft om inte ytterligare åtgärder vidtas. Anledningen är att om det sker en fortsatt förväntad åtstramning av antalet anställda plockare är det mycket troligt att antalet turistplockare – i branschen kallade friplockare – i stället kommer att öka, vilket vi också sett tendenser till i år.

Turistplockarna har på senare år huvudsakligen kommit från länder i Östeuropa, varav den största gruppen från Ukraina. Det finns en växande grupp som har uppehållstillstånd inom EU men som är medborgare i länder utanför EU. Dessa har plockat bär som de sedan sålt direkt till så kallade bäruppköp, vilket är fullt förenligt med svensk lagstiftning och med allemansrätten.

I år har kilopriserna på bär gått upp rejält, bland annat som ett resultat av den stora minskningen av anställda plockare. Flera turistplockare har tjänat betydligt mer än vad de skulle ha kunnat göra i hemländerna. Men i branschen finns också oseriösa företag som driver bäruppköp. En växande friplockning medför flera välkända risker för ökad utsatthet som följer när bärföretagen riktar in sig på att organisera bäruppköp i stället för att slippa anställa plockarna. Turistplockarna är inte anställda, vilket betyder att arbetet sker helt oreglerat, och de riskerar också att hamna i en väldigt utsatt situation gentemot bärföretagen. Det blir särskilt tydligt när de sistnämnda, utöver att stå för bäruppköp, också står för utrustning, boenden och bilar.

Tidigare har också turistplockare lurats till Sverige med löften om lättförtjänta pengar men hamnat i en situation där mellanhänder tar det mesta av inkomsterna. De värsta övergrepp som rapporterats i branschen har ofta drabbat just gruppen turistplockare. Illegala förläggningar och andra missförhållanden

har också lett till klagomål från bland annat skogsägare och kommuner, som fått gå in och ta ansvar när oseriösa uppdragsgivare lämnat turistplockare strandsatta ute i skogarna.

Enligt Vänsterpartiet har bärföretagen, Sveriges Kommuner och Regioner, Polisen, Skatteverket och centren mot arbetslivskriminalitet alla viktiga roller att spela för att säkerställa att dåliga arbetsvillkor, kriminalitet och oacceptabel exploatering inte letar sig tillbaka in i branschen via ett utvidgat system med turistplockare. Även de större grossisterna, detaljhandeln och livsmedelsindustrin har ett stort ansvar.

I dag existerar en social kod i branschen för bäruppköp, men det är långt ifrån alla bäruppköp som anslutit sig till denna (genom att sätta upp den vid bäruppköpet). Koden syftar bland annat till att förhindra att en del av plockarnas intäkter försvinner till mellanhänder, men också att deras frihet att byta bäruppköp och börja sälja bär till ett annat uppköp ska vara garanterad.

Regeringen har ett ansvar för situationens utveckling. Om man menar allvar med att vilja åtgärda de missförhållanden som präglat bärbranschen behöver man agera proaktivt. Det skulle kunna ske genom ett initiativ för att exempelvis samla branschens aktörer.

Med anledning av ovanstående vill jag fråga arbetsmarknads- och integrationsminister Mats Persson:

Vilka åtgärder avser ministern att vidta för att säkerställa att de missförhållanden som länge präglat bärbranschen inte får förnyat fäste i gruppen turistplockare framöver?

.....

Ciczie Weidby (V)

Överlämnas enligt uppdrag

Gergö Kisch